EFORTUL PENTRU CREAȚIE SPIRITUALĂ ROMÂNEASCĂ — COMPONENTĂ A REZISTENȚEI ANTIHORTHYSTE (1.IX.1940—25.X.1944). CONTRIBUȚII BIHORENE

de

VASILE T. CIUBĂNCAN

Activitatea culturală, național-patriotică din nord-vestul Transilvaniei în perioada dintre 1940—1944 include și efortul propriu de creație literar-artistică, călăuzită de același comandament și urmărind același scop: fortificarea rezistenței naționale și cu ajutorul mijloacelor spirituale puse în acțiune. În conformitate cu realitățile și aprecierile de atunci, s-au rărit considerabil forțele de creație deja formate. În fapt, nu a rămas în teritoriu nici un poet ori prozator consacrat, cu excepția doar a 4—6 artiști plastici. Pentru toate celelalte domenii de creație, problemele trebuiau luate dintr-un stadiu începător.

Condițiile materiale și de viață ale creatorilor erau dintre cele mai precare pentru covîrșitoarea majoritate, iar în ceea ce privește stimulentele, în afară de idealul de creație pus în slujba cauzei naționale, altele nu li se puteau oferi.

La aceasta și altele de natura lor, care ar mai putea fi enumerate, se adaugă cenzura oficială, cu vădite intenții potrivnice creației naționale, riscul, consecințele pînă la represiuni față de creatori însoțeau pe cei care erau angajați în această luptă.

Dacă mai adăugăm mijloacele tehnice de tipărire atît de rare și sărăcăcioase și restricțiile în obținerea repartițiilor de hîrtie și alte produse necesare tiparului, apoi a greutăților de răspîndire a materialelor scrise în rîndul maselor, avem o imagine tot mai completă asupra condițiilor în care s-a putut realiza și o modestă hrană spirituală în limba română și în spirit național-patriotic a populației românești rămase sub ocupația horthystă.

Pentru a avea o imagine cît mai veridică asupra a ceea ce s-a putut realiza, prezentăm un tablou sintetic al titlurilor de cărți și alte tipărituri, care este pentru prima dată reconstituit și se referă la toate domeniile de creație (Vezi anexa 1).

Cu privire la această listă, modestă sub raport numeric, a operelor nou create, merită subliniată în primul rînd ideea utilului pentru cele mai

https://biblioteca-digitala.ro

acute nevoi de ordin spiritual, social și național ale populației, pentru care au fost pregătite și căreia li s-au adresat.

Sub acest raport s-a înscris pe plan major lucrarea *Îndreptarul ortografic al limbii române*. El conținea reguli ortografice stabilite de Academia Română, între care cele pentru vocale și consoane, noțiuni de punctuație, observații gramaticale, conjugarea și prepoziția etc. În prefața cărții se arăta: „Limba maternă e una din cele mai scumpe comori ale oricărei nații. De aceea nimeni nu are dreptul să-și bată joc de ea stricînd-o. Dimpotrivă, toți avem datoria să vorbim, — dacă nu frumos ceea ce-i mai greu — cel puțin corect[1]. Astfel că „graiul nostru scris poate fi — și se cade să fie — mai îngrijit decît cel vorbit“[2]. Lucrarea avea 44 pagini și prin ea se aducea o modestă contribuție la efortul general de păstrare nealterată a limbii române și reprezenta o grijă pilduitoare pentru soarta ei, care era atît de amenințată de politica regimului de ocupație străină.

În anul 1943, cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la apariția *Cazaniei lui Varlaam,* s-a aniversat evenimentul în nord-vestul Transilvaniei printr-o amplă publicitate în jurul acestei opere. S-a lansat un apel către populație pentru identificarea circulației acestei cărți în teritoriul ocupat, iar rezultatele au fost neașteptate, atestîndu-se după 300 de ani existența a unui număr de 26 de exemplare iar despre alte 9 exemplare s-au identificat urme scrise despre circulația lor. În acest context, a fost republicată opera marelui cărturar însoțită de însemnate studii și comentarii.

Revista *Transilvania,* organ al Astrei de la Sibiu, într-o cronică dedicată evenimentului consemna: „*Cazania,* prin conținutul ei . . ., prin limba în care era scrisă se adresa seminției românești de pretutindeni, se cuvenea să fie comemorată după trei veacuri . . . că tocmai peste mult blestemata graniță a Feleacului . . . se aduce cel mai pios omagiu mitropolitului Varlaam, nu este o întîmplare. Acolo unde stăpînirea străină își înfipse piciorul în scumpul nostru pămînt al Transilvaniei, suprimînd libertatea națională, s-a înțeles din nou că această carte se adresase odinioară obștei românești de pretutindeni și tocmai pentru aceasta este în chip deosebit prețuită“[3].

Cea mai cuprinzătoare lucrare, care a răspuns unor cerințe acute cu caracter de masă social-spiritual, a rămas Almanahul „*Plugarul*“, care începe cu o parte calendaristică, cu bogate sfaturi pentru țărani legate de anotimpuri, luni și săptămîni, pentru care era formulat un calendar al lucrărilor gospodărești și în agricultură, urmate de ample îndrumări de ordin cooperatist economic, apoi cu o varietate de sfaturi pe tărîm agrozootehnic de masă, igienă și în încheiere o bogată informație culturală. El a fost precedat de apariția a 4 calendare anuale cu un conținut

---

[1] *Îndreptarul ortografic al limbii române,* Tipografia Episcopiei Ortodoxe române, Cluj, 1944, p. 3—4.

[2] *Ibidem.*

[3] *Revista Transilvaniei* nr. 1—2, 1945, Sibiu, p. 81—82.

https://biblioteca-digitala.ro

similar, dar mai restrînse ca volum, care au fost editate de *Tribuna Ardealului.*

Lucrările și tipăriturile cu problematică *economică, socială și de popularizare a cunoștințelor agrozootehnice și gospodărești* le putem denumi la sensul figurat drept o „*Școală* populară românească de agricultură și gospodărie" pentru viața satului românesc neoficializată, dar care în realitate a existat, a funcționat în forme și condiții specifice situației create. Ea și-a dat roadele ei modeste, de care au beneficiat și s-au bucurat cei peste un milion de țărani români, care au suportat regimul de ocupație horthystă și de la care nu au avut nimic de așteptat bun nici pe acest tărîm.

Alte probleme de ordin social, sanitar-cultural cu caracter de masă, cuprinzînd reguli generale de igienă sanitară pentru toate vîrstele, prevenirea și combaterea bolilor, a celor contagioase îndeosebi, provenite din diverse medii, inclusiv de la animale domestice, reguli de conduită și comportare în viață și societate etc., au însoțit o însemnată parte a acestei literaturi tipărită în limba română.

Pentru a ilustra gravitatea și consecințele unor probleme nesoluționate pe plan social ori sanitar vom cita un exemplu edificator. Preotul Bulbuc din localitatea Măgura, județul Năsăud, raporta în octombrie 1941 forului ierarhic despre scăderea populației localității, datorită cazurilor de mortalitate pronunțată, în mod neobișnuit, mai ales la copii. „Am avut în parohie — arăta raportorul — epidemie de scarlatină, care a secerat în chip necruțător aproximativ 30 de copii între 4—10 ani. Am asistat și eu cu parohia întreagă la desfășurarea acestei triste dureri fără să o putem ajuta. Autoritățile civile în ce mă privește eu le-am sesizat destul pentru ca să ia măsuri eficace de izolare completă a celor bolnavi, vaccinarea preventivă în masă etc., care au făcut însă nu cît trebuia. — De ce, — cred că ușor se poate presupune fără să mai povestească subsemnatul"[4]

Celelalte cîteva titluri de cărți de etnografie și folclor care reprezentau Țara Oașului, a Maramureșului (autori Ioniță Gh. Andron) „Frumos și folositor fiind că ne dă prilejul să cunoaștem unul dintre cele mai pitorești culturi ale Ardealului de Sus, Țara Oașului"[5] — aprecia o cronică. Apoi zona Mureșului și a Tîrnavelor (Dr. Eugen Nicoară și ceilalți autori) veneau să păstreze chiar în aceste limite restrînse imaginea vie despre cîntecele, portul și obiceiurile populare românești. Astfel — spune o cronică culturală de atunci: „Tribuna Ardealului — a făcut un lucru din cele mai bune că a tipărit aceste „hore și chiuituri", trimițîndu-le în mijlocul poporului, care la citirea lor va recunoaște că e vorba de „ale sale dintre ale sale"[6].

---

[4] Arhivele Statului județul Bistrița-Năsăud, Fond *Vicariatul Valea Rodnei*, pachetul C.C. XXII/1941, dosar nr. 9, documentul nr. 153/1941.

[5] *Viața Ilustrată*, nr. 3/1942, p. 29, Cluj.

[6] *Ibidem*, nr. 1/1942, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

Arta plastică românească din teritoriu a fost reprezentată de pictorii Petre Abrudan, Emil Cornea, Teodor Harșia, Raoul Șorban, Victor Constantinescu, Augusta David, Aurel Pop Dionisie, Ana Ursovici Cassai și Carol Pleșa.

Creațiile și publicațiile din acest domeniu s-au înscris în lupta generală național-patriotică, antihorthystă, iar creatorii lor s-au angajat conștient „... în ciuda tuturor dificultăților ținem ca în inventarul valorilor culturale românești să ocupăm un loc, fie el cît de modest și noi artiștii plastici"[7] — declara, în numele lor, unul dintre aceștia, cu ocazia deschiderii primei expoziții a pictorilor români din teritoriu, organizată la Cluj, în sala Căminului muncitorilor metalurgiști.

Creația plastică realizată atunci a fost națională prin conținutul și forma ei de exprimare și militantă prin angajarea creatorilor ei. Tabloul „Cruce Nouă", al pictorului Petre Abrudan, care imortaliza tragedia Ardealului sfîșiat prin Dictatul de la Viena l-a costat pe autor trimiterea lui într-un detașament de muncă obligatorie pe teritoriul Cehoslovaciei[8].

Un alt grup de tipărituri cu caracter permanent și în tiraj de masă l-au reprezentat *Almanahurile* și *Calendarele* în limba română dedicate îndeosebi țărănimii. În acest domeniu a fost reluată și continuată în situația creată acea experiență și acțiune dusă prin calendarele *barițiene*, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru culturalizarea maselor și menținerea trează a conștiinței lor naționale[9].

Prin slova românească, conținutul și tematica lor atît de diversificată și importantă, prin aceea că răspundea unor reale cerințe de masă, au avut de la primele apariții din anul 1941 o adeziune neașteptată. În cîteva zile, primele ediții au fost cumpărate pînă la ultimul, iar comenzile se continuau încît unii editori s-au văzut siliți să scoată o a doua sau chiar a treia ediție[10]. De aceea, se arăta într-o cronică literară a perioadei: „Cu orice jertfă setea de carte a țărănimii noastre trebuie satisfăcută, dar pentru care e nevoie de pricepere, de muncă și bani. Vor putea intelectualii noștri să le pună la bătaie?"[11] — întreba atunci cronicarul respectiv. Realizările obținute în cei patru ani și pe acest tărîm au dat un răspuns afirmativ.

Dacă mai adăugăm faptul că aceste calendare și altă literatură scrisă în limba română de către mișcarea noastră culturală de rezistență a contracarat o literatură oficială a regimului horthyst, veninoasă și falsificatoare de adevăr istoric, care s-a încercat să fie răspîndită în mase, tot

---

[7] *Tribuna Ardealului*, din 25 octombrie 1942.

[8] Vasile Ciubăncan, *Contribuții sălăjene la continuitatea vieții cultural-spirituale românești pe teritoriul părții de nord a Transilvaniei în timpul ocupației fasciste horthyste*. 1 IX-a 1940 — 25 X-a 1944, în Acta Musei Porolisensis, Zalău, 1977, p. 352.

[9] Rodica Irimescu, *Calendarele românești Transilvane ca mijloc de răspîndire a culturii în rîndul maselor*, în Acta Musei Devensis, Sargeția, XV, Deva, 1981, p. 382—391.

[10] *Viața Ilustrată*, nr. 2, 1941, p. 26, Cluj.

[11] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

sub forma unor calendare, avem în plus concluzia despre importanța calendarelor noastre scrise și difuzate în rîndul maselor.

În viața spirituală a teritoriului, mai ales a celui de ordin estetic-național, s-a înscris cu un rol apreciabil și revista *„Viața Ilustrată"*. Reluîndu-și apariția după o întrerupere de cinci luni de la dictat, „Viața Ilustrată" — apreciază criticul de artă D. Micu — nu a fost o publicație cu caracter strict local, ci una în care s-au oglindit realitățile întregii țări, o *Dacie literară*. Sînt reproduse în paginile ei texte din reviste apărute pe teritoriul statului român și sînt recenzate volume lansate de către editurile de acolo. Mircea Eliade, Victor Papilian, Cella Delavrancea, Victor Popa, Ion Agârbiceanu, Kr. M. Zambaccian, George A. Petre, Sterie Diamandi, Octav Șireagu, Ion Breazu, Gherghinescu Vania, I. V. Spiridon, V. Copilu-Cheatră, iată cîțiva dintre scriitorii, învățații și publiciștii români ai timpului, prezenți în paginile „Vieții Ilustrate". Nu lipsesc traduceri din marii poeți ai umanității[12]. Acestea, odată cu publicarea creațiilor prozatorilor, poeților din teritoriul ocupat, acelea care s-au ridicat la nivelul exigențelor pe care le cultiva revista.

Din analiza a 30 de numere ale revistei din perioada 1941—august 1944 reiese că a publicat numai în aceste numere 109 poezii originale, 175 reproduceri de pictură ale pictorilor români de la Grigorescu, Luchian, Tonița și alții, la cei contemporani, 51 de nuvele, schițe ori fragmente din romane, creație a prozatorilor din teritoriu, precum și din România, 52 de cronici literare și studii de critică literară și 78 de reproduceri din pictura universală începînd cu epoca renașterii[13].

În legătură cu revista „Viața Ilustrată" precizăm că a fost condusă direct de către Nicolae Colan, pe atunci Episcop al Episcopiei ortodoxe a Clujului, a fost editată în Editura episcopiei respective totuși revista nu a fost un organ propriu-zis al acesteia ci, în principal și în conținutul său preponderent, a fost un organ social-cultural-național, iar problemele ecleziastice au ocupat un rol secundar ca pondere scrisă.

Conducătorul ei, Nicolae Colan, în mai 1942 a fost primit membru titular al Academiei Române. Într-o scrisoare din 8 mai 1942 a conducerii Academiei, semnată de secretarul general, adresată numitului se spunea: „. . . Am avut plăcerea să prezint Academiei Române, în ședința de la 1 mai curent, cele 12 tipărituri apărute prin grija P.S.V. în Editura Episcopiei Ortodoxă Română din Cluj.

Vă exprim mulțumiri în numele Academiei pentru trimiterea acestor tipărituri și vă felicităm călduros pentru osteneala ce v-o dați de a întreține vie flacăra scrisului românesc în părțile de peste granița Ardealului românesc. Secretar General, Al. Lapedatu"[14].

---

[12] D. Micu, *Literatura română în Transilvania nordică (1940—1944)*, în revista Steaua, nr. 8/1978, p. 15.

[13] *Viața Ilustrată*, nr. 1—7, 9, 10/1941 și nr. 1, 3—12/1943 și nr. 1—8/1944.

[14] Arhiva Episcopiei Ortodoxe române, Cluj, dosar nr. 1857/B, 1942, documentul 1636.

https://biblioteca-digitala.ro

Acest document, al celui mai înalt forum științific național, ne ajută astăzi să înțelegem și să apreciem la valoarea timpului eforturile creatorilor de carte în limba română și de cultivare a ei, fără deosebire de concepții filozofice, care atunci au fost trecute pe plan secundar, în raport cu necesitățile de ordin spiritual, cultural, național, care se cereau a fi satisfăcute, împotriva vitregiei create de ocupația străină.

La aceasta se mai asociază faptul că „Tribuna Ardealului“ în perioada 15 septembrie 1940—31 martie 1944 a publicat creații literare: de proză-poezie 209 lucrări, eseuri 65, cronici literare și recenzii 125, activitate care a continuat și după această dată pînă la eliberare[15].

Celelalte tipărituri, între care gazeta *„Săptămîna“*, calendarele, almanahurile și altele au publicat la rîndul lor un însemnat număr de creații literare.

Din luna septembrie 1941 gazeta *„Săptămîna“* din Bistrița a rezervat pagina a doua literaturii, iar pe frontispiciu stătea scris „Stîlpi de cremene“. Prin aceasta, gazeta a devenit cel de-al treilea mijloc de publicație în limba română pentru literatură și viață spirituală în ansamblul ei, în paginile căreia au scris apoi aproape toți colaboratorii „Tribunei Ardealului“ din teritoriu.

Datorită unui curaj deosebit al redactorului șef al gazetei, Ion Costan, și a unei miopii a cenzurii oficiale locale, au fost publicate articole și poezii cu un conținut politic mult mai deschis și direct împotriva regimului horthyst de ocupație. Redăm cîteva exemple: *„Hai să dăm mînă cu cu mînă“* — era titlul unui articol publicat în decembrie 1941 și semnat de către poetul bistrițean Titus Poenaru; *„Unirea face puterea* spune proverbul care și în trecut și azi și oricînd va fi actuală. A fi uniți înseamnă a fi tari, a fi mulți pentru a putea rezista, a ne putea confrunta, a ne putea afirma“[16]. „Sîntem puternici prin unitate, comandament și acțiune — se scria în lucrarea *„Glia strămoșească“* — sîntem o entitate pe care nimeni n-o poate neglija, ci trebuie să o respecte în ființă și în drepturi. Sîngele dac și roman bate în noi. Soarele vieții noastre este strălucitor. Să ne bucurăm de el. Viața noastră este legată de aceste plaiuri, respectîndu-ne limba, graiul, portul, tradițiile sfinte și drepturile cîștigate. Aceste gînduri sînt înălțare și umilință, elan și tăcere, ele exprimă mult. Să le înțelegem și urmăm“[17] — spunea autorul lucrării, Ion Costan.

În poezia *„Cîntecul satului natal“*, de Victor Ardanescu, se spunea: „Fiii tăi sînt dacii vremii, / Firea, portul, caracterul / Prinsătura si mișcarea, / Cele rele, cele bune, / Toate-s vechi și neschimbate / Toate-s din veacuri străbune. /“[18]

Sub egida gazetei s-au tipărit și publicat 9 titluri de carte în limba

---

[15] D. Micu, *op. cit.*, p. 15.

[16] Gazeta *Săptămîna* din 7 decembrie 1941.

[17] Ion Costan-Pric, *Glia strămoșească*, Editura Gazeta Săptămîna, Bistrița, 1942, p. 2.

[18] Victor Ardănescu, *Cîntecul satului natal*, în Gazeta *Săptămîna*, 30 nov. 1943.

https://biblioteca-digitala.ro

română din care 7 de proză și poezie, una politico-socială și un calendar anual reușit.

Dintre creațiile în proză publicate fie în volume, fie în cele trei ziare și reviste românești, s-a impus prin mesajul ei patriotic lucrarea *„Popasuri"* de Iulian Chitta, membru al mișcării de rezistență antifascistă, publicată pe cheltuiala autorului, în 500 de exemplare, în anul 1943.

Într-o cronică literară dedicată apariției cărții s-a folosit prilejul pentru formularea unor concluzii de ordin mai general în domeniul creației: „Tînăra mișcare literară din Ardealul de nord încearcă o continuă regăsire în vechea matcă a spiritualității creatoare atît de evidentă în ultimele două decenii. Dacă s-a ajuns la o etapă de fixare a obiectivelor noastre culturale de aici, nici efortul n-a fost lipsit de o opintire aproape organică, în care și-au dat cu toții mîna spre lauda fiecăruia în parte. Astfel se poate vorbi despre coordonate culturale organizate în publicații de plastică și poezie, iar acum despre cele dintîi apariții în proză, una dintre ele datorîndu-se autorului Iulian Chitta"[19], preciza cronicarul.

Prin aceasta avem afirmată cu claritate ideea de continuitate a vieții spirituale pe fundamentul realizărilor naționale anterioare, de organizare și de coordonare a problematicii vieții spirituale românești în condițiile ocupației străine.

Creațiile epice și lirice au ocupat, la rîndul lor, cea mai mare pondere, cel puțin de ordin cantitativ și al satisfacerii unor largi cerințe de masă imediate. A fost o bună perioadă de timp singurul semn al creației originale din teritoriu și a răspuns chemării formulate de „Tribuna Ardealului", în pagina sa culturală: „Grai și suflet românesc". Volumul de poezii *„Versuri din Transilvania nordică"* a fost prima lucrare literară originală publicată după Dictatul de la Viena.

Mesajul creației înmănunchiate în acel volum a fost recepționat cu interes de mișcarea literară națională din România și astfel a fost publicat acolo un volum de poezie sub titlul: *„Ardealul cîntat de Poeți"*, dedicat, după cum se arăta în prefață „Confraților: Ionel Bulboacă, Teodor Ciceu, Iosif Moruțan, Francisc Păcuraru, Ștefan Căprariu, Ion Cherejan, Victor Ilieșiu, Valentin Raus și Virgil Șotropa poeți ai Transilvaniei de nord, în așteptarea zilei de mîine, visată de ei și de noi toți"[20]. În acel volum erau incluse creații ale 55 de poeți din România, care evocau și omagiau Ardealul și în plus creații ale celor 9 poeți din nord-vestul țării, în total 155 titluri de poezie, care în vederile coordonatorului volumului se dorea să fie „... o invitație la poezia ardelenească și tristețea ei, trecătoare de azi"[21] — se consemna în prefața lucrării.

Acest mesaj de solidaritate la nivel național a fost apoi urmat de o altă realizare de poezie în România prin publicarea volumului cu titlul:

---

[19] *Viața Ilustrată*, nr. 5/1943, p. 27—28.
[20] Matei Alexandru, *Ardealul cîntat de poieți*, București, 1942, p. 6.
[21] *Ibidem*, p. 9.
[22] George Togan, *Ne cheamă Ardealul (Cîntarea pătimirii din urmă)*, București, 1944.

https://biblioteca-digitala.ro

„Ne cheamă Ardealul (Cîntarea pătimirii din urmă)“[22], sub coordonarea lui George Togan, la care au colaborat poeţii Elena Ancuţia, Vasile Bucur, Emil Botta, Traian Chelariu, Florica Ciura Ştefănescu, Petre Bucşa, Vlaicu Bîrna, Mihai Beniuc, Gheorghe M. Ciobanu, V. Copilu-Chiatră. Alte recenzii şi cronici în reviste de specialitate din România au recepţionat mesajul creaţiei spirituale din acest colţ de ţară.

Prin aceste realizări şi dovezi de solidaritate de luptă avem dovada în plus a legăturii directe dintre mişcarea naţional-patriotică pe tărîmul vieţii spirituale din teritoriul ocupat şi mişcarea naţional-patriotică din România care era stăpînită de aceleaşi idealuri şi urmărea aceleaşi scopuri — eliberarea naţională, refacerea integrităţii teritoriale şi redobîndirea independenţei naţionale.

Pe temeiul realităţilor de atunci, pe bună dreptate a fost reprodusă în cronicile literare o concluzie a poetului Octavian Goga, după care: „... În vremuri tulburi, în zile de obidă se nasc în toate popoarele scriitori modeşti şi harnici, pentru care problemele literare se confundă cu necesităţile de viaţă, condeie care nu trec hotarul artei eterne, dar sînt în vecinătatea ei şi-i întregesc drumul“[23].

Astfel de slujitori ai literaturii şi artei, animaţi de idealul naţional-patriotic s-au afirmat şi în perioada pe care o analizăm şi au slujit necesităţile ei.

Contribuţiile bihorene la realizarea creaţiei spirituale în nord-vestul Transilvaniei în perioada analizată au fost substanţiale şi meritorii. Numărul creaţiilor şi a celor care au văzut lumina tiparului pe teritoriul Bihorului ocupă un loc principal. Despre conţinutul, valoarea şi importanţa lor ne rezervăm prezentarea unui studiu aparte numai pe această problemă.

Creaţiile modeste ce au putut fi puse la îndemîna unei populaţii româneşti de aproximativ 1 325 000 locuitori ce au căzut sub ocupaţia horthystă, le vom compara cu perioada interbelică cînd producţia de carte tipărită repartizată la 10 000 de locuitori era de 3,9 situînd România pe locul al 10-lea după Norvegia, Cehoslovacia, Danemarca, Japonia, Olanda, Bulgaria, Suedia, Portugalia, Elveţia şi se găsea din acest punct de vedere înainte faţă de Finlanda, Franţa, Germania, Polonia, U.R.S.S., Marea Britanie, Austria, Ungaria, Italia, Spania, Turcia, S.U.A.[24] Se mai pune o problemă şi anume dacă regimul horthyst a creat şi produs în mod direct tipărituri şi carte în limba română pentru această populaţie românească rămasă sub ocupaţie?

Datele şi faptele atestă că în afara unor tipărituri de propagandă cu caracter revizionist, fascist, nu a produs nimic.

O altă problemă care se mai pune este aceea privitoare la producţia de carte şi tipărituri din Ungaria de atunci şi locul pe care îl ocupau ti-

---

[23] Vasile Vartolomei, *Vechea cultură românească în Ţara Bihariei*, conf. Octavian Goga, *Precursorii*, Bucureşti, 1930, p. 25.

[24] Victor Jinga, *Probleme fundamentale ale Transilvaniei*, Ed. „Astra“, Braşov, 1945, vol. II, p. 519.

https://biblioteca-digitala.ro

păriturile în limba română şi cele ale altor naţionalităţi în raport cu tipăriturile în limba oficială. Situaţia tipăriturilor pe anul 1942 comunicată oficial este următoarea: 9 842 titluri de carte total, din care: în limba maghiară 9 366 adică 95,2%, germană 170, adică 1,7%, română 59, adică 0,6%, latină 42, adică 0,4%, rutenă 23, adică 0,2%, slovacă 19, adică 0,2%, sîrbă 9, adică 0,1%.[25]

Cît priveşte tipăriturile în limba română după conţinutul lor conform aceleaşi surse erau: cu caracter general 15, religioase 17, social şi ştiinţific 4, de educaţie 11, industrie, comerţ, circulaţie 1, de literatură în limba română 4, ştiinţe medicale şi sănătate 1, artă 1, literatură beletristică 3, istorie şi geografie 1, turistică 1[26].

Situaţia tipăriturilor totale era destinată la o populaţie de 14 683 323 locuitori conform recensămîntului Ungariei în 1941, în care în lumina aceloraşi surse populaţia de limbă maternă maghiară avea o pondere de 77,5%, iar cea de limbă română 7,5%[27].

Producţia de carte şi tipărituri în limba română în înţelesul real al termenului din perioada ocupaţiei horthyste a fost redusă în mod considerabil la 0,48 tipărituri la 10 000 locuitori faţă de situaţia dinainte. Dar şi acestea au fost rezultatul eforturilor proprii ale comunităţii româneşti şi ale rezistenţei naţional-patriotice antihorthyste, a luptei şi sacrificiilor acestora. Realizările nu au fost nici contribuţii şi nici concesii ale regimului de ocupaţie horthystă.

Din prezentarea succintă a activităţii mişcării de rezistenţă antihorthystă pe tărîm cultural-spiritual, a realizărilor ei modeste, a formelor şi mijloacelor de luptă folosite se poate aprecia că idealul şi flacăra luptei de eliberare naţională de sub dominaţia străină horthystă, au fost ţinute treze şi au reprezentat o permanenţă a activităţii în toată această perioadă întunecată şi greu încercată pentru poporul român.

Factorii angajaţi în rezistenţa antihorthystă s-au sprijinit, inspirat din marele şantier de creaţie naţională a poporului român, s-au mîndrit cu el, l-au pus în circuitul vieţii spirituale în situaţia creată şi l-au folosit ca argument solid pentru afirmarea dreptului de libertate şi viaţă spirituală proprie, pentru dezvoltarea conştiinţei naţional-patriotice a maselor. Totul s-a făcut dintr-un spirit de patriotism, dăruire, sacrificiu pentru cauza fundamentală a naţiunii române, a eliberării ei, punînd în slujba idealului întreaga capacitate şi inteligenţă ca să dea maselor populare hrană sufletească în limba lor, despre care poetul spune: „Mult e dulce şi frumoasă / Limba ce vorbim / Altă limbă-armonioasă / Ca ea nu găsim". Mişcarea a reuşit să îndeplinească această sarcină, ceea ce reprezintă unul din marile ei merite.

---

[25] Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1943, p. 223—224. (Anuarul Statistic al Ungariei, 1943).

[26] *Ibidem.*

[27] Magyar Statisztikai Szemle, XXII, 1944, p. 14—15, Budapest (Cronică Statistică Maghiară XXII, 1944).

https://biblioteca-digitala.ro

Într-o confruntare neîntreruptă cu forțele regimului fascist de ocupație horthystă pe tărîm ideologic, istoric, cultural, mișcarea de rezistență a reușit să redea populației căzută victimă Dictatului de la Viena, posibilitatea să-și satisfacă minimum de cerințe și nevoi spirituale din creațiile naționale Miorița, Mănăstirea Argeșului, Constantin Brîncoveanu, Limba noastră, Românașului îi place, Bătrînii, Părăsiții, Mama, Pătru Opincă, Minerul, Despărțirea de garoafa roșie și atîtea altele. Le-au facilitat să poată vedea reprodus în literatură tipărită de circulație în mase chipul Columnei lui Traian, a lui Mihai Viteazul în momentul marșului triumfal de intrare în Alba Iulia la unirea de la 1600 și alte asemenea valori și creații ale culturii noastre naționale, care simbolizau în modul cel mai expresiv istoria poporului român de la strămoșii daco-romani, continuitatea și lupta sa neîntreruptă pentru independență, unitate politică, eliberare de sub dominația străină. Acestea reprezentau îndemnuri cît și suport moral politic al luptei în care era din nou angajat întregul popor român pentru eliberarea sa de sub dominația hitleristă și cea horthystă din nord-vestul țării.

Prin întreaga activitate și creație spirituală mișcarea de rezistență a contribuit la întărirea și păstrarea moralului de luptă a populației ce suporta regimul dominației horthyste, la dezvoltarea conștiinței național-patriotice antifasciste, antiimperialiste, ca forță moral-politică de importanță covîrșitoare a rezistenței naționale.

Prin implicarea în luptă pe tărîmul vieții spirituale a organizațiilor de partid și prin aportul comuniștilor angajați în realizarea acestor sarcini și deziderate, lupta a căpătat și pe acest tărîm odată cu caracterul ei național-patriotic și un caracter militant revoluționar antifascist, antiimperialist. În această luptă au fost puse în valoare atît tradițiile istorice de luptă națională cît și tradițiile și experiența de luptă a mișcării muncitorești antifasciste, antiimperialiste din perioada interbelică, care au fost adaptate la condițiile regimului de ocupație.

Conlucrînd și sprijinindu-se reciproc forțele de rezistență din teritoriul ocupat cu cele din România, lupta pe tărîmul vieții spirituale împotriva dominației horthyste a devenit o componentă a rezistenței pe toate planurile și o parte integrantă a mișcării de rezistență a întregului popor român din perioada celui de-al doilea război mondial împotriva dominației imperialiste fasciste.

Aprecierea tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului „... că dominația și ocupația străină, oricît ar dura, nu pot împiedica manifestarea comunității de interese a unui popor, păstrarea specificului său ...“[28] își are valoarea și pentru această perioadă de dominație străină și de luptă împotriva ei.

---

[28] Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la Stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică educativă a partidului, prezentată la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 1—2 iunie 1982*, Editura Politică, București, 1982, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 1

Lista tipăriturilor publicate în limba română — în perioada 1 septembrie 1940—25 octombrie 1944 — în nord-vestul Transilvaniei.

Nr. crt.	Titlul lucrării	Numele autorului	Denumirea editorului	Anul apariției
0	1	2		4
	a) *Ziare și reviste*			
1.	„Tribuna Ardealului" Cotidian 2 000—4 000 exemplare, Cluj	Comunitatea Națională Română din nord-vestul Transilvaniei	Comunitatea Națională Română Cluj	15 sept. 1940—1944
2.	Gazeta „Săptămîna" săptămînal, Bistrița	Comunitatea averilor grănicerești năsăudene	Comunitatea averilor grănicerești năsăudene	1940—1944
3.	„Viața ilustrată" revistă lunară, Cluj	Nicolaie Colan	Episcopia ortodoxă română Cluj	febr. 1941—1944
	b) *Lucrări de proză și poezie*			
1.	Din viața satului Transilvănean.	Culegere de proză a 13 prozatori Transilvăneni.	„Tribuna Ardealului" Cluj	1942
2.	Popasuri (schițe)	Iulian Chitta	Tipografia „Orient" Cluj	1943
3.	Pe lîngă păcat (nuvele)	Valentin Raus	E.R.A.N. Cluj	1943
4.	Învierea fariseului Eleazar (schițe)	Eugenia Mureşan	E.R.A.N. Cluj	1943
5.	Povestiri năsăudene (povestiri)	Titus Poenaru	Gazeta „Săptămîna" Bistrița	1943

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4
6.	Versuri din Transilvania nordică (volum)	Ionel Bulboacă și alți 8 poeți din nordul Transilvaniei	„Tribuna Ardealului“ Cluj	1941
7.	Psalmii neliniștii (poeme)	Francisc Păcuraru	Gazeta „Săptămîna“ Bistrița	1942
8.	Vîslind pe apele destinului	Iosif Moruțan	Gazeta „Săptămîna“ Bistrița	1942
9.	Rugăciunile dorului (poeme)	Iosif Moruțan	Gazeta „Săptămîna“ Bistrița	1943
10.	Pagini de Vers (poezii)	Titus Poenaru	Gazeta „Săptămîna“ Bistrița	1943
11.	Copiii gînditorului (poezii)	Victor Arandescu	Gazeta „Săptămîna“ Bistrița	1944
12.	Tămîia gîndurilor mele (poezii)	Coriolan Dragomir	Gazeta „Săptămîna“ Bistrița	1944
13.	Plecarea în cîntec (poeme)	Ion Cherejan	E.R.A.N. Cluj	1943
14.	Pîrgă (poezii)	Teodor Ciceu	Tipografia Episcopiei ortodoxă română Cluj	1941
15.	Ogorul gîndului (poeme)	Victor Ilieșiu	Tipografia Episcop. unite române Oradea	1942
16.	De pe Mureș și cîmpie (culegere de folclor)	Dr. Eugen Nicoară Ștefaniu și Bumbu	„Tribuna Ardealului“ Cluj	1941
17.	Doine, Balade și obiceiuri de nuntă, (culegere de folclor)	Dr. Eugen Nicoară Ștefaniu și Bumbu	„Tribuna Ardealului“ Cluj	1942
18.	Cîntecele dorului, (poezii populare)	Ionel Bulboacă	Tipogr. Episc. ortodoxă română Cluj	1944

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4

c) *Lucrări istorico-culturale*

1.	Îndreptar ortografic a limbii române	Episc. ortodoxă română Cluj	Tipogr. Episcop. ortodoxe române Cluj	1944
2.	Cazania lui Varlaam	Florea Mureşan	E.R.A.N. Cluj	1944
3.	Vechea cultură românească în ţara Bihariei	Vasile Vartolomei	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941
4.	Mărturii culturale bihorene	Vasile Vartolomei	E.R.A.N. Cluj	1944
5.	Iustin Popfiu — La centenarul naşterii	Vasile Vartolomei	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941
6.	Iosif Vulcan. 100 ani de la naştere	Ion Georgescu	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941
7.	Chemarea munţilor (etnografie)	Ioniţă Gh. Andron	Tipogr. Episc. unite române Oradea	1943
8.	Privelişti dintr-un colţ de ţară (etnografie)	Ioniţă Gh. Andron	—"— —"— —"—	1942
9.	Glia strămoşească	Ion Costan-Pric	Gazeta „Săptămîna" Bistriţa	1942
10.	Piese muzicale pentru orchestre şcolare	I. Şorban	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941
11.	Cîntece româneşti pentru voce şi pian	Iustin Luca	„Tribuna Ardealului" Cluj	1944
12.	Mai am un singur dor, piese pentru voce şi pian	Raoul Şorban	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941

d) *Lucrări din domeniul artelor plastice*

1.	Petre Abrudan 14 ilustraţii	Francisc Păcuraru	E.R.A.N. Cluj	1942
2.	Emil Cornea 16 ilustraţii	Valentin Raus	E.R.A.N. Cluj	1942

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4
3.	Teodor Harșia 15 ilustrații	Francisc Păcuraru	E.R.A.N. Cluj	1942
4.	Raoul Șorban 16 ilustrații	Francisc Păcuraru	E.R.A.N. Cluj	1942
5.	Victor Constantinescu (două colecții de ilustrații).	F. Mureșan Eugenia	E.R.A.N. Cluj	1942—1943
6.	Expoziția artiștilor plastici din Ardealul de nord (1942—1943)	Raoul Șorban	E.R.A.N. Cluj	1942—1943

e) *Lucrări cu caracter economico-social*

1.	Despre cooperație	Prof. Emil Hațeganu	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941
2.	Almanahul „Plugarul"	Centrala „Plugarul" Cluj	„Tribuna Ardealului" Cluj	1944
3.	Orientări fiscale	Iacob Peptea	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941
4.	Cultivați legume — sfaturi	Dr. Victor Chirilă	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941
5.	Dușmanii pomilor roditori și combaterea lor	Iuliu Prodar	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941
6.	Sericicultură	Dr. Victor Chirilă	„Tribuna Ardealului" Cluj	1942
7.	Plante medicinale	Dr. Victor Chirilă	„Tribuna Ardealului" Cluj	1942
8.	Sfaturi practice pentru plugari.	Ion Miclea	„Tribuna Ardealului" Cluj	1942
9.	Cunoștințe folositoare pentru plugari	Paul Miclea	„Tribuna Ardealului" Cluj	1943
10.	La răscrucea vieții (sfaturi pentru tineret)	Dr. Eugen Nicoară	Tipogr. Episc. ortodoxe române Cluj	1941

https://biblioteca-digitala.ro

0	1	2	3	4
		f) *Almanahuri — calendare*		
1.	Calendarul „Tribuna Ardealului"	„Tribuna Ardealului"	„Tribuna Ardealului" Cluj	1941—1943
2.	Calendarul „Săptămîna"	Ioan Costan	Gazeta „Săptămîna" Bistriţa	1941—1943
3.	Calendarul „Ţăranilor"	Episcopia unită română Oradea	Tipografia Episc. unită română Oradea	1941—1943
4.	Almanahul Tineretului român	Episc. unită română Oradea	Tipogr. Episc. unită română Oradea	1941—1943
5.	Calendarul Şcolarului	Ioan Evuţianu	Tipogr. Episc. ortodoxe română Oradea	1943—1944
6.	Calendarul ortodox	Episcopia ortodoxă română Cluj	Tipogr. Episc. ortodoxă română Cluj	1941—1944
7.	Calendarul „Viaţa creştină"	Episc. unită română Cluj	Tipogr. Episc. unită română Cluj	1941—1944
8.	Calendarul de la Bixad	Bis. unită Bixad	Tipogr. Bis. unită Bixad	1941—1944

DIE BEMÜHUNG FÜR RUMÄNISCHES GEISTIGES SCHAFFEN — BESTANDTEIL DES ANTIHORTHYSTISCHEN WIDERSTANDES (1.IX.1940—25.X.1944). BIHOREN BEITRÄGE

(Zusammenfassung)

Der Autor befaßt sich mit Fragen des national-patriotischen Widerstandes auf dem Gebiete des rumänischen geistigen Lebens, der im Nord-Westen Transilvaniens gegen das hothystisch-faschistische Regime gedichtet war. Er analysiert die Problematik der Werke, der Zeitschriften und Eigendrucke in rumänischer Sprache und hebt deren Charakter und Botschaft im Sinne des patriotischen nationalen Widerstandes und der Befreiung aus der Fremdherrschaft hervor.

Der Anhang, der diesem Beitrag beigelegt wurde, enthält die Liste der Drucke in rumänischer Sprache, die damals die Widerstandskräfte aus eigenen finanziellen Mitteln im Nord-Westen des Landes veröffentlichten.

https://biblioteca-digitala.ro